गाथिनो विश्वामित्रः।अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहानान्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः।

आ द्योतनिं वहति शुभ्रयामोषसः स्तोमो अश्विनावजीगः॥ ३.०५८.०१

धेनुः- गौरदितिरखण्डप्रकृतिः। प्रत्नस्य- पुरातनस्याग्नेः सत्क्रतोः। काम्यम्- काम्यस्य। दुहाना- दोग्ध्री भवति। दक्षिणायाः- समर्थाया अदित्याः प्रकृत्याः। अन्तः। पुत्रः- तस्याः पुत्रभूतोग्निः। चरति। शुभ्रयामा- अर्चिरादिमार्गयुक्तोग्निः। द्योतनिम्- ज्योतिः। आ वहति- धारयति। उषसः- विद्यासम्बन्धी। स्तोमः- मन्त्रः। अश्विनौ- प्राणेशनशक्तिभूतौ स्तोतुम्। अजीगः- जागरूको भवति ॥१॥

सुयुग्वहन्ति प्रति वामृतेनोर्ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः।

जरेथामस्मद्वि पणेर्मनीषां युवोरवश्चकृमा यातमर्वाक्॥ ३.०५८.०२

वाम्- हे अश्विनौ श्वासप्रश्वासस्थप्राणाधिदैवते युवाम्। ऋतेन- प्रकृतिनियतिभूतसत्याख्यरथेन। सुयुक्- शोभनयोगसम्पन्नाः प्राणाश्वाः। प्रति वहन्ति- धारयन्ति। मेधाः- धियः। पितरेव- पुत्रं दृष्ट्वा मातापितराविव। ऊर्ध्वाः। भवन्ति। अस्मत्- अस्मत्तः। पणेर्मनीषाम्- आध्यात्मिके वाणिज्यैकबुद्धिम्। वि- विशेषेण। जरेथाम्- नाशयतम्। युवोः- युवयोः। अवः- हव्यम्। चकृम- कुर्मः। अर्वाक्- अस्मदभिमुखौ। आ यातम्- आगच्छतम् ॥२॥

सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दस्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः।

किमङ्ग वां प्रत्यवर्तिं गमिष्ठाहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः॥ ३.०५८.०३

सुयुग्भिः- सुयोगैः। अश्वैः- प्राणाश्वैः। सुवृता रथेन - शोभनावर्तनयुक्तरथेनर्ताख्येन। दस्रौ- दर्शनीयौ। अद्रेः- ग्रावणः स्थैर्यप्रतीकस्य। इमम्- एतम्। श्लोकम्- मन्त्रम्। शृणुतम्। अश्विना-

Dr. Rangaji

हे अश्विनौ प्राणेशौ। किम्। वाम्- युवाम्। पुराजाः- पुराणाः। विप्राः- उपासकाः। अवर्ति- जीवानां कष्टम्। प्रति। गमिष्ठा- तन्निवारणाय आगच्छत इति। आहुः किम्- अब्रुवन् किल ॥३॥

आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते।

इमा हि वां गोऋजीका मधूनि प्र मित्रासो न ददुरुस्रो अग्रे॥ ३.०५८.०४

आ मन्येथाम्- मननं कुरुतम्। एवैः- गतिभिः। कच्चित्। आ गतम्- आगच्छतम्। विश्वे- सर्वे। जनासः- जनाः। अश्विना- प्राणेशौ। हवन्ते- आह्वयन्ति। अश्विनौ सार्वजनिकाविति भावः। इमा- एते। गोऋजीका- चिद्रश्मिमिश्रिताः। मधूनि- तान् रसान्। वाम्- युवयोः। हि- खलु। उस्रो अग्रे- सूर्यस्याग्रे आत्मनि साक्षिणि स्थिते। मित्रासो न- सुहृद इव। ददुः- उपासकाः प्रयच्छन्ति ॥४॥

तिरः पुरू चिदश्विना रजांस्याङ्गूषो वां मघवाना जनेषु।

एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दस्राविमे वां निधयो मधूनाम्॥ ३.०५८.०५

अश्विना- हे अश्विनौ। पुरु- प्रभूतानि। रजांसि- स्थानानि। तिरः- स्वतेजसा तिरस्कुर्वन्तौ। मघवाना- सम्पद्वन्तौ। आङ्गूषः- आ समन्तात् घोषणीयो मन्त्रः। वाम्- युवयोः। जनेषु वर्तते। देवयानैः पथिभिः- अर्चिरादिमार्गैः। इह- अत्र। आ यातम्- आगच्छतम्। दस्रौ- दर्शनीयौ। इमे- एते। मधूनां निधयः- रसाः। वाम्- युवयोरेव कल्पिताः ॥५॥

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्नाव्याम्।

पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः॥ ३.०५८.०६

पुराणम्- प्राचीनम्। ओकः- सेव्यम्। वाम्- युवयोः। शिवम्- मङ्गळम्। सख्यम्। नरा- हे नेतारौ। युवोः- युवयोः। द्रविणम्- सम्पत्। जह्नाव्याम्- जह्नोस्त्यक्तुर्दातुर्नीत्यामिति दयानन्दः। पुनः- भूयो भूयः। शिवानि- मङ्गळानि। सख्या- सख्यानि। कृण्वानाः- कुर्वाणाः। मध्वा सह- रसेन। समानाः। मदेम- हर्षयेम ॥६॥

Dr. Rangani

अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्भिश्च सजोषसा युवाना।

नासत्या तिरोअह्न्यं जुषाणा सोमं पिबतमस्रिधा सुदानू॥ ३.०५८.०७

वायुना- प्राणेन। सुदक्षा- सुसमर्थौ। नियुद्भिः- प्राणप्रणालीभिरश्वैः। सजोषसा- सहितौ। युवाना- तरुणौ। अश्विना- श्वासप्रश्वासस्थप्राणापानेशनशक्तिभूतौ। नासत्या- सत्यस्वरूपौ। अस्रिधा- अहिंस्यौ। सुदानू- शोभनदायकौ। तिरोअह्न्यम्- तिरोभूतमह्न्यं यस्मिन् काले स तिरो अह्न्यो रात्रिकाल इति सायणः। मनुष्यप्रज्ञायामुत्पन्नमित्याध्यात्मिके। तिरश्चीनेऽह्नि भवमिति दयानन्दः। दिवसस्य प्रथमभाग उत्पन्नम्। दैवप्रज्ञायामुत्पन्नमित्याध्यात्मिके। सोमम्- रसम्। जुषाणा- सेवमानौ भवतः॥७॥

अश्विना परि वामिषः पुरूचीरीयुर्गीर्भिर्यतमाना अमृध्राः।

रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः॥ ३.०५८.०८

अश्विना- हे प्राणेशौ। वाम्- युवयोः। पुरूचीः- बह्न्यः। अमृध्राः- अतिरस्कृताः। गीर्भिः- मन्त्रैः। यतमानाः। इषः- सदेषणाः। परि ईयुः- पर्यगच्छन्। वाम्- युवयोः। ऋतजो रथः- ऋताख्यो रथः। अद्रिजूतः- गिर्युपलक्षितस्थैर्यप्रेरितः। सद्यः- क्षणेन। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। परि- परितः। याति- गच्छति॥८॥

अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे।

रथो ह वां भूरि वर्पः करिक्रत्सुतावतो निष्कृतमागमिष्ठः॥ ३.०५८.०९

अश्विना- हे प्राणेशौ। मधुमत्तमः- अतिशयेन मधुरः। युवाकुः- अभिनवः। सोमः- रसः। तम्। पातम्- अनुभवतम्। दुरोणे- अस्मत्सदनम्। आ गतम्- आगच्छतम्। वाम्- युवयोः। रथः। भूरि- प्रभूतम्। वर्पः- रूपम्। करिक्रत्- करोति। सुतावतः- रसनिष्पादकस्य। निष्कृतम्- संस्कृतमुपासनम्। आगमिष्ठः- आगच्छतम्॥९॥

Dr Rangani

Dr. Ranganji